

Dr. sc. Đuro Benić

Redoviti profesor u trajnom zvanju
Sveučilište u Dubrovniku
Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju
E-mail: dbenic@unidu.hr

BIBLIJA: IZVOR NADAHNUĆA ZA EKONOMSKO PONAŠANJE*

UDK / UDC: 22:330.1

JEL klasifikacija / JEL classification: A10, A13

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 30. rujna 2015. / September 30, 2015

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 7. prosinca 2015. / December 7, 2015

Sažetak

Iako Biblija nije jedini izvor kako svih znanosti tako i ekonomije u njoj se mogu naći ekonomske teme, ideje, misli, pa i koncepti. Tako se mogu naći teme kao što su o izabiranju i donošenju odluka, o novcu, bogatstvu, kamatama, porezima, plaćama, nezaposlenosti, poduzetništvu, planiranju, ali i o riziku, profitu, gubitku pa i oportunitetnom trošku. Iza tih tema najčešće se kriju različite duhovne poruke, međutim one kao takve s jedne strane odražavaju vrijeme u kojem su nastale, a s druge strane daju viđenje pojedinog ekonomskog problema na koji se odnose. Glede ekonomskih tema i misli Biblija daje jedinstvenu poruku pa nema potrebe razlikovati Stari zavjet i Novi zavjet. Prema Bibliji postoji nerazdvojna veza između čudoređa, odnosno moralnog ponašanja i ekonomske dobrobiti.

Ključne riječi: Biblija, Stari zavjet, Novi zavjet, ekonomska misao, čudoređe, ekonomsko ponašanje.

1. UVOD

Biblija ili Sveto pismo zbirka je knjiga, to je sveta knjiga svim kršćanima i svim Židovima. Biblos je bila stara fenička trgovačka luka, a feničani su prvi upotrebljavali pismo – alfabet vjeruje se najmanje 1 500 godina

* Osnovne spoznaje iz ovog rada autor je izložio 3. prosinca 2015. godine u uvodnom predavanju na Okruglom stolu kojeg je organizirao Ekonomski fakultet u Zagrebu na temu „Uloga povijesti ekonomske misli u obrazovanju ekonomista“, a prigodom obilježavanja 95. obljetnice Fakulteta.

prije Krista (koji su od njih preuzeli Židovi, Aramejci, Grci i drugi narodi), pa na grčkom jeziku *biblia* znači knjižice. Vrijeme nastanka Biblije sporno je pitanje jer je nastajala u različitim točno neutvrđenim vremenima a pisali su je različiti autori. Prije nego što je napisana prepričavala se usmeno, prema nekim izvorima od 19. / 18. stoljeća prije Krista. Vrijeme nastanka Biblije je 1300 godina prije Krista kad su se počeli zapisivati biblijski tekstovi na klasičnom hebrejskom jeziku pa do zadnje knjige u Bibliji koja je napisana krajem I. stoljeća.

Biblija se sastoji od 73 knjižice, 46 u Starom zavjetu (vrijeme od stvaranja svijeta do Isusovog rođenja) i 27 u Novom zavjetu (vrijeme od Isusovog rođenja do svršetka svijeta), a pisali su ih, kao što je navedeno, mnogi pisci koji su živjeli u različitiom povijesnim vremenima. Pisana je na papirusu i na pergameni. Stari zavjet je skoro cijeli pisan hebrejskim jezikom, a Novi zavjet je pisan grčkim. Biblija je prva tiskana knjiga prevedena na skoro sve svjetske jezike. Izvor je kršćanskog života pa mnogi zakoni, umjetnost i kultura imaju u njoj uporište, a značajno je utjecala na razvoj mnogih znanstvenih područja.

Dva su velika dijela u Bibliji Stari zavjet i Novi zavjet u kojim se u Starom zavjetu govori o savezu koji je Bog sklopio s Izraelcima, dok se u Novom zavjetu govori o savezu koji je Bog sklopio u Kristu sa svim ljudima. Židovi poštuju samo Stari zavjet (ne priznaju Novi zavjet jer ne vjeruju da je Krist Mesija nego ga još uvijek čekaju), dok kršćani poštuju i Stari i Novi zavjet. Otud je u povijesti ekonomske misli za Židove samo Stari zavjet izvor ekonomskih kao i svih drugih ideja. Biblija nije i ne može biti jedini izvor svih znanosti (prirodne znanosti su nekoliko tisućljeća mlađe od nje, kao i ekonomska znanost za čiji se početak odnosno nastajanje uzima 1776. godina i pojava knjige Adama Smitha „Bogatstvo naroda“ npr.). Ona religijski osmišljava svijet i događaje u njemu i s te strane pripada vremenu i sredini u kojim je nastajala. Prema tome, jasno je da Biblija sama po sebi nije udžbenik iz ekonomije. Bog nije sustavno objasnio načela ekonomije na način kako se to može naći u suvremenim udžbenicima iz načela ekonomije, ali ipak u Bibliji mogu se naći ekonomske teme i koncepti. Često se isticalo da se u Starom zavjetu mogu naći ekonomske ideje, a manje u Novom zavjetu. Međutim, potrebno je proučiti Stari zavjet da bi se ispravno razumio Novi zavjet. Kako Biblija daje jedinstvenu poruku nema potrebe razlikovati Stari zavjet i Novi zavjet po pitanju ekonomskih tema, ideja i koncepata iako se proces razvitka od prvobitne zajednice s kolektivnim vlasništvom prema klasnom društvu s privatnim vlasništvom i mogućnosti akumuliranja bogatstva najbolje može pratiti u govorima proroka.

Kod nas se, koliko mi je poznato, malo istraživalo o poveznicama između Biblije i ekonomske misli, odnosno malo se pisalo o Bibliji kao izvoru ekonomskih ideja i ekonomske misli (o Bibliji i ekonomiji vidite priloge u Đ. Njavro, A. Arbanas, *Gospodarstvo: povijesni pregled gospodarske misli*, Birotehnika, Zagreb, 1997., str. 13. – 14.; A. Puljić, *Pojam ekonomije kroz stoljeća*, *Ekonomski pregled*, god. 52., br. 5. – 6., 2001., str. 552. – 558. i S. Sharma, *Reflections on the Philosophical Foundations of Economics*, Mikrorad, Zagreb, 2010., str. 33. – 37., a o kulturi i gospodarskom životu u Izraelu prema

govorima proroka u Starom zavjetu vidite u V. Lunaček, *Povijest ekonomskih doktrina*, Dom i svijet / Ekonomski fakultet, Zagreb, 2004., str. 46. – 47.). Prema nekim izvorima postoje 62 poveznice između Biblije i ekonomije gdje se navode citati iz Biblije ali se ne navodi gdje su tu poveznice i ne analizira se u čemu se sastoje (*What Does the Bible Say About Economics?*, www.openbible.info/topics/economics). U nastavku će se razmotriti i obrazložiti neke od ekonomskih ideja, odnosno tema koje se mogu naći u Bibliji (o čemu nas iz područja ekonomije uči Biblija, koji su dostupni dokazi o tome, te da li Biblija podržava socijalizam, kapitalizam ili nešto između toga vidite analizu u: P. S. Segerstrom, *What does the Bible teach about economics*, www.2hhs.com/personal/segerstrom/BibleEconomics.pdf).

2. EKONOMSKE IDEJE U STAROM ZAVJETU

Izvori ekonomskih ideja u Starom zavjetu posebice su govori proroka. Proroci su prema Bibliji ljudi koje je Bog pozvao za svoje glasnike i oni objavljuju njegove poruke. Prvi i najveći prorok bio je Mojsije. Mojsije je bio posrednik između Jahve i izbjeglih robova koji su iz Egipta izvedeni prilikom Izlaska. Izbjeglance su postale narod, Izrael, ulaskom u savez s Jahvom. Nijedan vid života u Izraelu nije se mogao vidjeti odvojeno od odnosa s Bogom, Izlaska i oslobađajućih i posredničkih funkcija njegovog sluga Mojsija. Može se uvjerljivo tvrditi da je Petoknjžje (prvih pet knjiga Starog zavjeta) kao zapis o Jahvinom stvaranju naroda Izraela napisano pod Mojsijevim autoritetom (*Suvremena katolička enciklopedija*, Laus, Split, 1998., str. 620.).

Poslije kolektivnog vlasništva nad zemljom utemeljilo se privatno vlasništvo a s njim dolazi do pojave trgovine i kreditiranja koje na nezakonit način vođeno nemoralom i pohlepom te visokim kamatama vodi raslojavanju na bogate i siromašne. Lihvarstvo je ponašanje koje nije ni pošteno ni legalno. Već u Knjizi Izlaska Jahve kaže Mojsiju da prenese Izraelcima „Ako uzajmiš novca kome od moga naroda, siromahu koji je kod tebe, ne postupaj prema njemu kao lihvar! Ne nameći mu kamata! Uzmeš li svome susjedu ogrtač u zalog, moraš mu ga vratiti prije zalaza sunca.“ (Izl 22, 24-25; citiranja i pozivanje na Bibliju daju se prema: *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.). Prorok Ezekiel sin Buzijev svećenik u zemlji kaldejskoj na rijeci Kebaru prenosi Jahvine riječi – pravedan je onaj koji „... vraća što je u zalog primio ... ne posuđuje uz dobit i ne uzima pridavka...“ (Ez 18, 7-8). Svrha starozavjetnog zakona o lihvarstvu bila je navesti čovjeka da koristi svoja dobra ali i da pomogne bližnjemu kome je pomoć potrebna. Osuda lihve i zabrana uzimanja kamata imale su posljedice na razvoj gospodarstva i nastojale su štititi i pojedinca i društvo. Međutim, razvoj privatnog vlasništva sve je više raslojavao društvo.

Upravo proroci u društvenim odnosima nastoje uspostaviti jednakost u pravednim plaćama, malim posjedima i humanom upravljanju te na taj način započinju obnovu društva. Tako prorok Amos pastir iz Tekoe djeluje u sjevernom kraljevstvu gdje su niži slojevi naroda bili tlačeni. Promatrajući veliku razliku

između bogatih i siromašnih istupa kao prvi branitelj narodnih prava navješćujući da će Jahve pravdu provesti (Am 9, 11-15).

S druge strane Mihej Morešećanin, djelujući u Judeji u vrijeme kralja Ezekije, na jugu kraljevstva slično kao Amos na sjeveru ukazuje na društvenu nepravdu, tlačenje i druga zla koja pogađaju malene i siromašne. Govori protiv zakupnika „Zažele li polja otimaju ih, i kuće, uzimaju ih; čine nasilje čovjeku i kući njegovoj, vlasniku i posjedu njegovu“ (Mih 2, 2). Mihej najavljuje da će spas Izraelu donijeti upravo maleni, te proriče da će iz Betlehema izaći onaj koji će vladati Izraelom (Mih 5, 1).

Proroci su u Starom zavjetu puni optimizma jer vjeruju u konačnu pobjedu pravde i ćudoređa, te od 9. do 4. stoljeća prate povijest Izraela. Daju značajan doprinos općem personalizmu i humanizmu. U društvenim odnosima, kao što je navedeno, nastoje uspostaviti jednakost u pravednim plaćama, malim posjedima i humanom upravljanju, a kao savjetnici dvora ulaze službeno i u politički život protiveći se savezima sa susjednim narodima koji su često dovodili do ratova. Izaija je vrlo istaknuta proročka knjiga koju Novi zavjet navodi više nego ikoju drugu, a Isus javno nastupa prvi put u Nazaretu u sinagogi otvarajući svitak proroka Izaije (Lk 4, 16).

Prorok Izaija sin Amosov član ugledne aristokratske porodice djelovao je kao savjetnik dvora u vrijeme Ahaza i Ezekije kraljeva judejskih (740. – 700.g). Izaija upozorava naciju da je skrenula s Božjeg zakona. „Srebro ti se u trosku obratilo, vino ti se razvodnjelo“ (Iz 1, 22). Dodavanje jeftinih legura srebru povećava ponudu novca na lažan i ekonomski neispravan način. Isto se događa i danas širom svijeta, istina ne miješanjem jeftinih legura i srebra već povećanjem ponude novca nesrazmjerno povećanoj proizvodnji. Tipičan primjer za to je pokrivanje budžetskog ili proračunskog deficita povećanjem ponude novca ili pozajmljivanjem koje ima isti učinak – inflaciju odnosno povećanje cijena jer većoj količini novca ne odgovara srazmjerno povećanje proizvodnje.

Biblija nas uči o neophodnosti izbora. Jošua je bio sin Nunov pomoćnik Mojsijev kojem Jahve nakon Mojsijeve smrti reče da sa svojim narodom prijeđe preko Jordana u zemlju koju daje sinovima Izraelovim od pustinje i Libanona pa do Velike rijeke, rijeke Eufrata i sve do Velikog mora na sunčanom zapadu. Pri kraju života u dobi od sto i deset godina na velikom skupu u Šekemu reče svom narodu „ ... danas izaberite kome ćete služiti ... „ (Jš 24, 15) Jahvi ili tuđim bogovima. Izabiranje ili odabiranje i donošenje odluka temelj je ljudskog ponašanja, a isto tako temelj je ekonomije i gospodarskih dostignuća. Naime, u osnovi ekonomije kao znanosti, te ekonomskog ponašanja temeljnih ekonomskih entiteta – potrošača i proizvođača, ali isti tako i države odnosno vlade koja ekonomskom politikom utječe na gospodarska ostvarenja su izbori i donošenje odluka na toj osnovi. Ekonomija se zasniva na izborima pa izbori pojedinaca – potrošača i proizvođača određuju njihov osobni ekonomski probitak ili općenito njihovu ekonomsku situaciju. S druge strane agregatni izbori svih potrošača i proizvođača oblikuju gospodarstvo kao cjelinu, dok izbori nositelja ekonomske

politike utječu na ostvarenja u nacionalnom gospodarstvu. Prema tome, u osnovi svega je odabiranje.

Biblija nam ukazuje na neke od ekonomskih postulata. Josipa, sina Jakova kojeg Bog prozva Izrael, braća su u zemlji kanaanskoj prodala Jišmaelcima a oni ga prodali u Egipat. Tu je Josip protumačio faraonov san i pretskazao sedam rodnih i sedam gladnih godina. Faraon ga je postavio za upravitelja dvora, odnosno namjesnika u zemlji. Za sedam rodnih godina prikupio je mnogo žita. U gladnim godinama u zamjenu za žito Josip „pobra sav novac koji se nalazio u zemlji egipatskoj i kanaanskoj“, zatim stoku u zamjenu za žito i na kraju posjede – oranice koje su postale faraonovo vlasništvo. Onda Josip reče svijetu. „Budući da sam danas za faraona prekupio i vas i vašu zemlju evo vam sjeme pa zasijte zemlju. A kad bude pobiranje ljetine, faraonu ćete davati jednu petinu, dok će četiri petine pripadati vama ... Tako Josip napravi za Egipat zemljišni zakon koji i danas vrijedi: petina pripada faraonu; jedino svećenička imanja nisu prešla faraonu“ (Post 47, 13-26).

U navedenom zorno se prikazuje nekoliko ekonomskih postulata koji vrijede i danas. Tako se štednjom i akumulacijom može povećati potrošnja i blagostanje u budućnosti, a s druge strane porezi (jedna petina ljetine) trebaju biti takvi da omoguće poreskim obveznicima normalan život, te da ih ne sputavaju u daljem privređivanju. Isto tako, država treba dozvoliti neovisno crkveno vlasništvo.

Biblija tisuće godina prije Adama Smitha daje ideju koju je on napisao i objavio: zajamčena vlasnička prava osnova su za ekonomski napredak. Sin Teraha „Abram je bio veoma bogat stokom, srebrom i zlatom“ (Post 13, 2). Očito je za ono vrijeme Abraham (Jahve je Abram u ime promijenio u Abraham nakon sklopljenog Saveza s njim) bio poslovan čovjek uključen u mnoge poslovne transakcije. U Bibliji je opisan kao čovjek vjere, pobožan, zabrinut za blagostanje drugih ljudi a Bog ga je odabrao da s njim sklopi Savez. Abraham se spominje i u Novom zavjetu kad Isus kaže da je Abraham u raj u Lazar u njegovu krilu (Lk 16, 22-31). Danas se često bogati ljudi a posebice poslovni ljudi koji su bogati tretiraju kao ljudi koji su učinili nešto loše, koji su skloni kršiti zakon u cilju bogaćenja. U Bibliji upravo Abraham i bratić mu Lot čija su blaga bila velika pokazuju da je bogatstvo normalna pojava u poslovnom svijetu, te da treba uvažavati privatno vlasništvo. Savezom na Sinaju Jahve je Mojsiji dao deset božjih zapovijedi od kojih se u desetoj navodi „Ne poželi kuće bližnjega svoga ... niti išta što je bližnjega tvoga!“ (Izl 20, 17).

Jedan odlomak u Bibliji o jubilejskoj godini dan u Levitskom zakoniku (koji nosi ime po svećenicima koji su pripadali Levijevu plemenu) često se navodi kako bi opravdalo državno redistribuiranje bogatstva. „Tu pedesetu godinu proglasite svetom! ... Te jubilejske godine neka se svatko vrati na svoju očevinu“ (Lev 25, 10.13). Međutim, navedeno nema ništa s redistribucijom bogatstva ili vlasništva. Radi se o ponovnom uspostavljanju privatnog vlasništva iznajmljene zemlje izvornim vlasnicima. Naime, sva sveta Jahvina zemlja dana je

čitavom narodu pa stoga Jahve ne želi da zemlja pređe u trajni posjed pojedinaca koji su je unajmili ili kupili. Upravo zato svake pedesete godine vraća se kupljeno zemljište prvom gospodaru koji je najčešće bio siromah. Naime, kad su Izraelci došli u obećanu zemlju Bog je raspodijelio zemlju između dvanaest plemena. „... Samo razdijeli Izraelu zemlju ... u baštinu među devet plemena i polovinu plemena Manašeova“ (Jš 13, 6-7). „Ždrijebom su razdijelili baštinu kao što je Jahve odredio preko Mojsija, među devet plemena i polovinu desetog plemena. Mojsije je odredio baštinu dvama plemenima i polovini desetog plemena s onu stranu Jordana, a levitima nije dao baštine među njima. ... levitima nisu dali dijela u zemlji, nego gradove za prebivanje i pašnjake za njihovu stoku i blago njihovo. Kako je Jahve zapovijedio Mojsiju, tako su učinili sinovi Izraelovi pri diobi zemlje.“ (Jš 14, 2-5). Prema navedenom cilj jubilejske godine bio je zadržati zemlju u posjedu plemena i obitelji kojim je zemlja dana na početku. Postoji pet uobičajenih mitova o jubilejskoj godini koji su proturječni onim danim u Levitskom zakoniku. Jubilejska godina: znači opraštanje duga; uključuje redistribuciju bogatstva (zemlje); pokazuje relativnu prirodu privatnog vlasništva; vodi dohodovnoj jednakosti; univerzalno je primjenjivo načelo za sve narode (vidite opširnije u: A. Lindsley, *Five Myths About Jubilee*, Institute for Faith, Work & Economics, McLean, Virginia, 2012).

3. EKONOMSKE IDEJE U NOVOM ZAVJETU

Treba istaći da postoje razlike između Isusovog učenja i ranijih učenja hebrejskih proroka (prema: E. Roll, *Povijest ekonomske misli*, Kultura, Zagreb, 1956., str. 27. – 28.). Kad su proroci protestirali još je bila svježja uspomena na plemensku zajednicu s njezinim grupnim obvezama. Proroci su se upravo pozivali na njene običaje i zakone kad su napadali raslojavanje u novom društvu i jako bogaćenje pojedinaca nasuprot siromašnim. U Evanđeljima je naglasak prebačen s nasljeđenih tradicija primitivne plemenske zajednice na nove standarde društvenog ponašanja – od pravednosti na ljubav. Tako su Evanđelja u jednom smislu revolucionarnija nego knjige proroka jer im je osnova općenitija, a njihov poziv namijenjen je ne samo ugnjetavanim klasama nego cijelom čovječanstvu. Njihova je svrha bila potpuno promijeniti ljudsko ponašanje u društvu a ne ukinuti pojedinačne zloupotrebe. Krist ne gleda unatrag nego unaprijed: traži potpunu promjenu ljudskih odnosa i tvrdi da govori svim ljudima i za sve ljude. Kristovo učenje o bratstvu među ljudima i sveopćoj ljubavi bilo je nespojivo s robovlasničkim društvom i ropstvom. On govori o dostojnosti svakog rada, pa i fizičkog rada, u materijalnom i umnom smislu, tako da su upravo robovi, siromašni seljaci, ribari i obrtnici bili prvi i najmarljiviji Kristovi učenici, ali nisu mogli naći uvjete u svom društvu koji bi im omogućili da preobrazu to društvo.

U Bibliji se mogu naći ekonomske teme kao što su o novcu, bogatstvu, kamatama, porezima, plaćama, nezaposlenosti, poduzetništvu, planiranju, ali i o riziku, profitu, gubitku pa i o oportunitetnom trošku. „Pohlepa za novcem je izvor

svih zala“ (1Tim 6, 10). Govori se i protiv nemilosrdnosti bogataša koji uskraćuju plaće žetalaca koji rade na njihovim njivama dok oni žive raskošno i razvratno „Vaše bogatstvo istrunu a vaše haljine izgrizoše moljci. Vaše zlato i srebro uhvati rđa; njihova će rđa biti svjedočanstvo protiv vas i kao oganj progutat će vaša tjelesa“ (Jak 5, 2-3).

Rizik i neizvjesnost prisutni su kako općenito u životu tako i u poslovanju. „Ne hvali se danom sutrašnjim, jer ne znaš što danas može donijeti“ (Izr 27, 1). Tako neki čovjek ugledna roda ode u daleku zemlju ali prije odlaska pozva deset svojih slugu dade im deset mina da njima trguju dok se on ne vrati. Nakon povratka prvi sluga mu donese deset mina a on mu dade vlast nad deset gradova a drugom koji mu donese pet mina dade vlast nad pet gradova. Dođe i treći koji mu vrati minu koju je od njega dobio uz obrazloženje da ju je čuvao jer ga se bojao kao strogog čovjeka. Gospodar mu reče „Zašto onda nisi dao moj novac u mjenjačnicu? Tako bih ga na povratku uzeo s kamatama! Nato reče prisutnima: oduzmite mu minu i dajte je onom koji ima deset!“ (Lk 19, 12-24 a o povjerenim talentima i izgubljenjima kamati vidite i Mt 25, 14-30). Očito je prvo, u poduzetništvu se uz izvjestan rizik mogu ostvariti visoki profiti; drugo, uvijek u poslovanju postoji implicitni, odnosno oportunitetni trošak kao veličina potencijalno izgubljene dobiti koja bi se ostvarila zapošljavanjem resursa u drugoj najboljoj varijanti; i treće, u ovom slučaju trošak držanja novca je izgubljena kamata.

„Kraljevstvo je nebesko slično domaćinu koji izide rano ujutro da najmi radnike u svoj vinograd“ (Mt 20, 16). Tražio je radnike, odredio pravila rada i pogodili su se za plaću od jednog denara na dan (12 sati rada). Naknadno zapošljavani radnici dobili su istu plaću – jedan denar pa i oni koji su radili samo jedan sat. Uobičajeno tumačenje prispodobe o radnicima u vinogradu je da onaj koji prihvati poziv Kraljevstva Božjeg bez obzira koliko kasno to učinio dobija jednaku nagradu kao i oni koji su najduže vjerni, te da je Bog dobar prema posljednjima i pravedan prema prvima. „Tako će posljednji biti prvi, a prvi posljednji“ (Mt 20, 16).

Gledajući i tumačeći ovu prispodobu isključivo s ekonomskog aspekta na prvi pogled u pitanju je diskriminacija na tržištu rada jer se dobija ista plaća za različitu količinu istovrsnog rada. Međutim, kad se dublje razmisli u pitanju je i jedna druga dimenzija pravednosti jer se i zadnjem pristiglom radniku daje ista nadnica od jednog denara neophodna za preživljavanje. Tu je jasan odnos poduzetnik radnik u kojem je na radniku da izabere hoće li raditi za ponuđenu nadnicu ili će biti nezaposlen. Ukoliko mu nadnica odgovara treba raditi ono što mu je određeno na način kakav se od njega očekuje. Onim koji su radili cijeli radni dan, 12 sati, isplaćen je po dogovoru jedan denar. To je pravedno. Međutim, poduzetnik plaća jednaku nadnicu i onim koji su radili samo jedan sat! Ali zbog čega je išao po te radnike i zaposlio ih? Očito je trebalo završiti predviđeni posao a oni su bili nezaposleni jer ih nitko nije htio zaposliti bilo da su slabi, stari, ili manje sposobni zbog bolesti ili nekog drugog razloga. Isto tako, očito je da poduzetnik ne gleda na ono što su uradili već na ono što je potrebno njima i

njihovim obiteljima za preživljavanje a to je jedan denar dnevno, egzistencijalni minimum. Prema tome, plaćom se ne određuje vrijednost radnika, a čovjek se ne može mjeriti prema primljenoj plaći. Ako bi se gledalo isključivo na to da samo tko radi ima pravo jesti što bi bilo s nezaposlenim i/ili bolesnima i starima. Očito je potrebno i njima osigurati minimalna primanja za življenje. Normalno, ovaj model se ne može doslovno provesti u suvremenim gospodarstvima, ali ukazuje na to da je potrebno skrbiti i za nezaposlene i one koji ne mogu raditi.

Vezano za gore razmatrano u Bibliji se navodi „... ako tko neće da radi, neka i ne jede! Sad čujemo da neki među vama besposličice, da uopće ništa ne rade, već se bave ispraznim stvarima“ (2Sol 3, 10-11). Prva rečenica bila je često isticano načelo u tzv. socijalizmu (V. I. Lenjin: „Onaj tko ne radi ne treba ni da jede“ – Govor na IV. moskovskoj općegradskoj nepartijskoj konferenciji radnica 23. 09. 1919., objavljeno u: *Pravda*, br. 213, 25. 09. 1919.). Naglašavano je da samo pojedinci koji proizvode trebaju imati pristup potrošnji za razliku od buržoazije, a oni koji ne proizvode bilo zbog starije dobi ili bolesti i nesposobnosti trebaju primati državnu socijalnu potporu. Međutim, gore citirano iz Druge poslanice Solunjanima bio je poziv na častan rad, te kritika ljenosti i nemara. S druge strane, sva suvremena gospodarstva odnosno države izgradnjom sustava transfernih plaćanja (koja uključuju pomoć starijim osobama, bolesnim, nezaposlenim i sl.) i subvencioniranjem potrošnje osobama s niskim dohotkom bonovima za hranu, subvencioniranom medicinskom njegom i niskim stanarinama npr., nastoje postići minimalnu financijsku sigurnost za siromašno stanovništvo čime se provodi jedna od ekonomskih funkcija države – poticanje jednakosti.

Na kraju ovih razmatranja istaknimo još i slijedeće. Biblija nas uči o neophodnosti planiranja i proračuna troškova, što je abeceda i danas za ulazak u bilo kakav poslovni pothvat. „Tko od vas, kad hoće da sagradi kulu, najprije ne sjedne da proračuna trošak da li ima čim dovršiti? Da mu se ne bi, kad postavi temelj a ne mogne dovršiti, počeli rugati svi koji ga vide: Ovaj je čovjek počeo graditi, a nije mogao dovršiti!“ (Lk 14, 28-30).

4. ZAKLJUČAK

Biblija nije i ne može biti jedini izvor svih znanosti pa tako ni ekonomije. Ona religijski osmišljava svijet i događaje u njemu i s te strane gledano pripada vremenu i sredini u kojoj je nastala. Shodno tome u Bibliji se ne mogu naći sustavno izložena neka od načela ekonomije, ali ipak mogu se naći ekonomske teme, odnosno ideje, misli pa i koncepti. Iza tih tema najčešće se kriju različite duhovne poruke, međutim one kao takve s jedne strane odražavaju vrijeme u kojem su nastale, a s druge strane daju viđenje pojedinog ekonomskog problema na koji se odnose.

Tako se u Bibliji mogu naći teme kao što su o izabiranju i donošenju odluka, o novcu, bogatstvu, kamatama, porezima, plaćama, nezaposlenosti,

poduzetništvu, planiranju, ali i o riziku, profitu, gubitku pa i oportunitetnom trošku. Deset Božjih zapovijedi između ostalog uče nas o nepovredivosti privatnog vlasništva. Biblija tisuće godina prije Adama Smitha daje ideju koju je on napisao i objasnio: zajamčena vlasnička prava osnova su za ekonomski napredak.

Po pitanju ekonomskih tema i misli Biblija daje jedinstvenu poruku pa nema potrebe razlikovati Stari i Novi zavjet. Prema Bibliji postoji nerazdvojna veza između ćudoređa, odnosno moralnog ponašanja i ekonomske dobrobiti. Kad pojedinac ili narod krše moralne zakone istodobno krše i ekonomske zakone i obratno. Shodno tome, ako su ponašanja pojedinaca i/ili ekonomske politike načelno moralna i ekonomski ispravna pridonosit će ekonomskom napretku, a ako nisu usporavat će ga ili će voditi nazadovanju.

LITERATURA

Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.

A. Lindsley, *Five Myths About Jubilee*, Institute for Faith, Work & Economics, McLean, Virginia, 2012

V. Lunaček, *Povijest ekonomskih doktrina*, Dom i svijet / Ekonomski fakultet, Zagreb, 2004.

Đ. Njavro, A. Arbanas, *Gospodarstvo: povijesni pregled gospodarske misli*, Birotehnika, Zagreb, 1997.

Pravda, br. 213, 25. 09. 1919.

A. Puljić, *Pojam ekonomije kroz stoljeća*, Ekonomski pregled, god. 52., br. 5. – 6., 2001.

E. Roll, *Povijest ekonomske misli*, Kultura, Zagreb, 1956.

P. S. Segerstrom, *What does the Bible teach about economics*, www.2hhs.com/personal/segerstrom/BibleEconomics.pdf

S. Sharma, *Reflections on the Philosophical Foundations of Economics*, Mikrorad, Zagreb, 2010.

Suvremena katolička enciklopedija, Laus, Split, 1998.

What Does the Bible Say About Economics?, www.openbible.info/topics/economics

Đuro Benić, Ph. D.

Full professor with tenure
University of Dubrovnik
Department of Economics and Business Economics
E-mail: dbenic@unidu.hr

**BIBLE: A SOURCE OF INSPIRATION FOR
ECONOMIC BEHAVIOUR*****Abstract***

Although the Bible is not the only source of either the science or economics, there are topics from economics, ideas, thoughts and concepts to be found in it. Consequently issues such as the selection process and decision making, money, wealth, interest, taxes, salaries, unemployment, entrepreneurship, planning, but also the risk, profit, loss and opportunity cost can be found. Behind these topics different spiritual messages are hidden; nevertheless, on one hand they reflect the period in which they were born and on the other hand they shed light on a particular economic issue. As far as economic issues and thoughts are concerned, the Bible sends a unique message whereby there is no necessity to distinguish the Old from the New Testament. According to the Bible there is an inseparable link between morality, i.e. moral behaviour and economic well-being.

Key words: Bible, Old Testament, New Testament, economic thought, morality, economic behaviour

JEL classification: A10, A13